

УДК 613. 955 : 374

кандидат педагогічних наук, доцент,

Шаповалова Т. Г.

Бердянський державний педагогічний університет

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Особлива увага приділяється проблемі та перспективам упровадження компетентнісного підходу у позашкільний освітньо-виховний простір, зокрема проблемі формування здоров'язбережувальної компетентності як однієї з ключових компетентностей в освіті.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, здоров'язбережувальна компетентність, позашкільний навчальний заклад, позашкільний освітньо-виховний простір, здоров'язбережувальні освітні технології, еколого-валеологічна культура.

Шаповалова Т. Г. Проблемы формирования здоровьесберегающей компетентности во внешкольных учебных заведениях / Бердянский педагогический университет, Украина, Бердянск.

Аннотация: особое внимание уделяется проблемам и перспективам внедрения компетентностного подхода во внешкольное учебно-воспитательное пространство, в том числе проблеме формирования здоровьесберегающей компетентности как одной из ключевых компетентностей в образовании.

Ключевые слова: компетентность, ключевая компетентность, внешкольное учебное заведение, внешкольное учебно-воспитательное пространство, здоровьесберегающие образовательные технологии, эколого-валеологическая культура.

Shapovalova T.G. The question of forming health protecting competence in out of school educational institutions / Department of Berdiansk State Pedagogical University, Ukraine, Berdiansk

Annotation: In special attention is paid to problems and perspectives of implying competence approach in out of school educational space, as well as forming health protecting competence as one of the key competences in education.

Key Words: competence, key competence, out of school educational institution, out of school educational space, health protecting educational technologies, ecological and valeological culture.

Вступ.

Постановка проблеми. Глобалізація протиріч між суспільством та природним довкіллям актуалізує проблему сталого розвитку людини, біосфери та людства, орієнтуючи освітні системи на формування у підростаючого покоління ціннісного відношення до природи, життя, здоров'я. У сучасному освітньому просторі відбуваються зміни, що пов'язані з модернізацією змісту освіти і розвитком нових освітніх компетенцій і компетентностей особистості.

Існуюча на сьогодні педагогічна система і умови сучасного життя можуть дати достатній об'єм знань, але не здатні зберегти здоров'я дітей та оточуючого їх середовища. Підтвердженням тому є катастрофічне зниження здоров'я дітей та молоді України, нестійка мотивація до збереження здоров'я, відсутність механізмів упровадження принципів валеології та екології в масову практику загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладів. Формується нова стратегія сучасної загальноосвітньої та вищої школи, в якій здоровий спосіб життя розглядається як необхідний компонент освіти. Звідси важливим педагогічним завданням стає виховання екологічно культурного і валеологічно грамотного громадянина країни, який здатний нести відповідальність за власне здоров'я та здоров'я довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку 90-х років науковці та практики розвинутих країн звернулись до питань удосконалення системи освіти з позицій компетентнісного підходу.

Теоретичні основи компетентнісного підходу в освіті розглядаються в працях І. Агапова, Р. Бадер, К. Баханова, І. Беха, О. Биковської, В. Болотова, Н. Бібік, Л. Ващенко, А. Вербицького, С. Добросмислової, І. Зимньої, Е. Зеєр,

І. Єрмакова, М. Катуніної, В. Лаптева, О. Лебедєва, О. Локшиної, Д. Мертенса, О. Овчарук, Б. Оскарсона, Л. Паращенко, О. Пометун, Н. Радіонові, О. Савченко, В. Сєрікова, Л. Тихенко, С. Трубачові, А. Тряпціної, А. Хуторського, А. Шелтен, С. Шишова та ін. [3; 8].

Поняття «компетенція» та «компетентність» були предметом наукових досліджень багатьох науковців (В. Байденко, К. Баханов, Г. Беліцька, І. Бех, Н. Бібік, Л. Берестова, С. Бондар, І. Галяміна, М. Головань, І. Гушлевська, Н. Грішанова, І. Гудзик, С. Добросмислова, І. Зимня, Л. Канішевська, В. Кожевников, В. Краєвський, І. Кубенко, Н. Кузміна, В. Куніцина, Н. Лосєва, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, І. Свірчук, Г. Селевко, С. Трубачова, Р. Уайт, Н. Хомський, Ю. Фролов, І. Черемис та ін.).

Важливими для нашого дослідження є наукові праці з проблем позашкільної освіти (І. Бех, О. Биковська, Л. Бондар, В. Вербицький, В. Гаврилюк, О. Жебровський, Л. Ковбасенко, Т. Крекотіна, О. Литовченко, В. Мачуський, Р. Науменко, Т. Окушко, Н. Перепелиця, Г. Пустовіт, Н. Сидоренко, А. Сиротенко, Т. Сущенко, Л. Тихенко та ін.) [1, с. 30 – 35; 2, с. 3 – 8; 5; 7].

Взаємозв'язок між здоров'ям і станом навколишнього середовища, який знайшов своє відображення в сучасних екологічних і валеологічних знаннях, став своєрідним каталізатором актуалізації проблеми еколого-валеологічної освіти. Інтегративним показником цих взаємовідношень виступає здоров'я не тільки людини, але й усіх біо-еко-соціальних систем (М. Амосов, Г. Апанасенко, Ю. Бойчук, А. Вербицький, В. Волков, М. Гончаренко, С. Горбунова, В. Горова, О. Гречишкіна, Р. Денисенко, В. Казначєєв, І. Конельська, О. Крежевський, Л. Кузнєцова, О. Кушніна, О. Микитюк, Л. Моїсєєва, Д. Натарова, Л. Пономарьова, Н. Смірнов, Л. Татарнікова, З. Тюмасєва та ін.) [3; 6].

Наукові доробки з формування здорового способу життя, валеологічної культури розглядаються В. Бобрицькою, І. Волковою, М. Гончаренко, В. Горащуком, М. Гриньовою, О. Єжовою, В. Єфімовою, Г. Кривошеєвою,

Р. Науменко, В. Нестеренко, В. Оржеховською, С. Свириденко, С. Сичовим, С. Страшко, Л. Сущенко та ін. [6].

Реалізацію ідей стійкого розвитку системи «людина – природа – суспільство» зорієнтовано на ствердження життя та здоров'я людини як вищих цінностей і мети її діяльності.

Проблемами розробки і проведення здоров'язбережувальних, здоров'язміцнюючих та здоров'яформуючих заходів у навчальних закладах переймаються О. Аксьонова, Т. Бережна, Т. Бойченко, Е. Булич, О. Ващенко, І. Волкова, М. Гончаренко, О. Дубровкіна, Г. Капранова, І. Кривич, О. Міхеєнко, І. Мурахов, І. Петренко, В. Оржеховська та ін.

Особливої актуальності набуває робота з розвитку в дітей здоров'язбережувальної компетентності, потреб у здоровому способі життя, включення здоров'я в число їхніх життєвих цінностей.

Сьогодні поняття здоров'язбережувальної компетентності активно впроваджується в педагогічну практику всіх навчальних закладів. Однак, незважаючи на широкі теоретичні та практичні напрацювання вчених з цього питання, ми з'ясували, що можливості позашкільного навчального закладу еколого-натуралістичного профілю у формуванні здоров'язбережувальної компетентності гуртківців не були предметом спеціального дослідження. Саме цим і зумовлюється вибір теми дисертаційного дослідження «Теорія і методика формування здоров'язбережувальної компетентності дітей та молоді у позашкільних навчальних закладах».

Мета статті: розглянути суттєві протиріччя та суперечності, що виникають при формуванні здоров'язбережувальної компетентності у позашкільному освітньому просторі та визначені завдання для їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичну основу нашого дослідження становлять філософсько-культурологічні положення про єдність і цілісність процесів і явищ об'єктивної дійсності, їх діалектичний взаємозв'язок, взаємообумовленість, взаємовплив; діяльнісний та особистісно орієнтований концептуальні підходи до розвитку особистості (І. Бех, Е. Бондаревська,

Н. Миропольська, С. Пометун, Т. Сущенко та інші.); наукові дослідження з формування освітніх і педагогічних систем (О. Биковська, О. Бушман, Л. Ковбасенко, Р. Науменко, В. Оржеховська, А. Середницька, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, Л. Тихенко та ін.) [1; 2; 7; 8].

Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених і практичним досвідом роботи позашкільних навчальних закладів щодо вирішення проблеми формування здоров'язберезувальної компетентності дозволило виявити низку суттєвих протиріч та суперечностей на слідуючих рівнях: *соціально-педагогічному між:*

- соціальним замовленням суспільства на виконання освітніх функцій, пов'язаних із розвитком особистості, що свідомо відноситься до власного здоров'я, розуміє значення здорового способу життя, впливу соціального середовища на здоров'я людини та недостатньою готовністю освітніх структур до їх реалізації;
- соціальним замовленням на ефективну позашкільну освіту, спроможну забезпечити високий рівень підготовки вихованців до майбутнього життя та її реальним станом;
- підвищенням якості освіти, яка пов'язана з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу та переорієнтацією оцінки результату на поняття «компетенція», «компетентність»;

науково-теоретичному між:

- достатньо високим рівнем розробленості наукових підходів до поняття компетентності в освіті та недостатнім теоретичним і методологічним обґрунтуванням здоров'язберезувальної компетентності як її невід'ємної складової частки;
- між об'єктивною потребою суспільства в якісній підготовці вихованців позашкільних навчальних закладів і реальним станом сформованості здоров'язберезувальної компетентності;

- традиційним прагматичним розумінням функцій позашкільного навчального закладу та сучасними вимогами до нього як центру освіти, науки та культури, орієнтованого на досягнення гуманістично-екологічних цілей у процесі становлення й розвитку якостей особистості гуртківця;
- між необхідністю цілеспрямованого формування еколого-валеологічної культури вихованця та відсутністю необхідних технологій формування;
- потребами суспільства в підвищенні рівня здоров'я школярів і недостатньою розробленістю педагогічних умов формування здоров'язбережувальних компетентностей в позашкільних навчальних закладах;

науково-методичному між:

- прогресивними тенденціями, пов'язаними з гуманізацією освіти, особистісно зорієнтованим підходом у навчанні та вихованні школярів, особливо в останні роки, і подальшим погіршенням здоров'я учнів;
- соціальним замовленням на позашкільну освіту й недостатньою розробкою нових науково обґрунтованих здоров'язбережувальних підходів до її організації та втілення;
- розуміння науковцями та керівниками гуртків позашкільних навчальних закладів значущості здоров'язбережувальної компетентності як найважливішої складової ключових (базових) компетентностей і недостатньою розробкою теоретичних і методичних засад щодо забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності гуртківців у позашкільних навчальних закладах;
- зростаючою необхідністю отримання знань щодо збереження й зміцнення власного здоров'я та недостатнім використанням оздоровчих технологій через непідготовленість керівників гуртків і позашкільних навчальних закладів загалом;
- необхідністю запровадження компетентнісного підходу в освіті для забезпечення формування в дітей та молоді здоров'язбережувальної компетентності, що надасть змогу зберегти здоров'я в різних життєвих ситуаціях і нести відповідальність за власне здоров'я та здоров'я оточуючих.

Для усунення виявлених протиріч і суперечностей визначені такі завдання: здійснити теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної наукової літератури з проблеми дослідження компетентнісного підходу в освіті та розкрити сутність понять «компетенція», «компетентність», «ключова компетентність», «здоров'язбережувальна компетентність»; систематизувати теоретичні і практичні матеріали, що характеризують сучасний стан компетентнісного підходу у позашкільному освітньому просторі; здійснити ретроспективний аналіз підходів щодо формування здоров'язбережувальної компетентності в педагогічній практиці, науці, узагальнити їх та обґрунтувати доцільність упровадження найбільш актуальних у навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу еколого-натуралістичного профілю; виявити особливості розроблення, впровадження, поширення здоров'язбережувальної компетентності у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу; узагальнити досвід роботи позашкільних навчальних закладів із забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності через здоров'язбережувальні освітні технології; розробити організаційні, технологічні та методичні матеріали, що дають можливість упровадити структурно-функціональну модель формування здоров'язбережувальної компетентності дітей та молоді у позашкільних навчальних закладах; підготувати та запровадити в навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу програмне, навчально-методичне забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності.

Загальна тенденція до погіршення стану здоров'я підростаючого покоління, зумовлена низкою спільних екологічних і соціально-економічних факторів, актуалізує проблему забезпечення ефективної співпраці науковців і педагогів-практиків, надаючи їй як загальнонаціонального, так і міжнародного статусу. І це стосуються не лише впровадження нових підходів, інтеграції навчально-виховних, розвивальних та здоров'язбережувальних технологій, а й вироблення в цьому контексті принципово нової концепції позашкільної освіти. [4, с. 50 – 69].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Автор не претендує на вичерпність викладення теоретичних та практичних аспектів досліджуваної проблеми. Передбачається подальший науково-педагогічний пошук, пов'язаний із розробкою і впровадженням педагогічних умов забезпечення та ефективності впровадження у педагогічну систему моделі формування здоров'язбережувальної компетентності, а також можливості використання авторських програм з ековалеології для позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю.

Література:

1. Бех І. Д. Аспекти життя підростаючої особистості у позашкільному навчальному закладі / І. Д. Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Вип. 2. – С. 30 – 35.
2. Биковська О. В. Сучасні положення теорії та методики позашкільної освіти / О. В. Биковська // Науковий часопис НПУ М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / [за наук. ред.. О. В. Биковської]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2010. – Вип. 24. – С. 3 – 8. – Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи.
3. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти : монографія. – Суми : Університетська книга, 2008. – С. 95 – 99.
4. Вербицький В. В. Екологія в закладах освіти : навч.-метод. посібник / В. В. Вербицький. – Київ, «НЕНЦ», 2013. – С. 50 – 69.
5. Вербицький В. В. Створення моделі ноосферного закладу : стратегічний орієнтир Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді / В. В. Вербицький // Директор школи, ліцею, гімназії. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Вип. 2. – С. 56 – 58.
6. Гончаренко М. С. Валеологічні основи духовності : навч. посіб. / М. С. Гончаренко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 332 с.

7. Ковбасенко Л. І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу : метод. посіб. / Л. І. Ковбасенко. – К., 2000. – 53 с.
8. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку : у 3 кн. : монографія / за заг. ред. к.п.н. Л. В. Тихенко. – Суми : Університетська книга, 2013. – Кн. 1. – С. 122 – 142.

References:

1. Bekh I. D. Life aspects of a growing personality in an out of school educational institution / I. D. Bekh // School, lyceum, gymnasium principle. – K. : Pedagogical thought, 2012. Issue 2. – P. 30 – 35.
2. Bykovska, E. V. Contemporary thesis of out of school education theory and methodology. / E. V. Bykovska // Scientific journal of Dragomanov National Pedagogical University: collection of scientific works. (scientific edition of O.V. Bykovska) K.: Editory of Dragomanov NPU 2010, issue 24 – P. 3 – 8. Series № 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives.
3. Boichuk, Y. D. Ecological and valeological culture of a future teacher: theoretical and methodological aspects: monograph. – Sumy : University book, 2008. – P. 95 – 99.
4. Verbitskiy, V. V. Ecology in educational institutions: educational and methodological tutorial / V. V. Verbitskiy. – Kyiv, “NENTS” , 2013. – P. 50 – 69.
5. Verbitskiy, V. V. Creating a model of noospheric institution: strategic guide of national ecological and naturalist center of young students. / V. V. Verbitskiy // School, lyceum, gymnasium principle. – K. : Pedagogical thought, 2012. Issue 2. – P. 56 – 58.
6. Honcharenko, M. S. Valeological grounds of spirituality: tutorial / M. S Honcharenko. – K. : Karasin Kharkiv National University, 2008. – 332 p.
7. Kovbasenko, L. I. Organizational and pedagogical grounds of modern out of school educational institution's activity: tutorial. / L.I. Kovbasenko. K., 2000. – 53 p.

8. Out of school education: theoretical and practical aspects of development: in 3 volumes, monograph. / edited by k.p.n. L.V. Tykhenko. – Sumy : University book, 2013. Vol. 1. – P. 122 – 142.